

Лесина БІБЛІОТЕКА

Чому Головне управління культури Києва не реформує бібліотечну галузь?

Ольга МЕЛЬНИК,

оглядач «Української Газети»

1. КОЛИСЬ ПОШТАРКА Галина Семенівна, яка обслуговує будинок, де я живу, не раз мені скаржилася, що ледве носить важкі сумки з газетами і журналами для передплатників. Тепер же в поштових скриньках хіба що сиротливо біліє рекламна листівка чи квитанція за комунальні послуги.

Нині через нестатки наш народ, привчений читати, кинувся до бібліотек. Наприклад, на моєму Лісовому масиві в бібліотеці імені письменника В.Кучера, читачем якої я давно є, людно як в абонементному, так і в читальному залах. І що цікаво: нових книжок на стареньких стелажах дуже мало, там переважає література «соціалістического реализма» — від О.Фадєєва до О.Корнійчука, та ще й здебільшого російською мовою. Різноманітнішими і багатшими є фонди іноземної літератури. Серед відвідувачів переважають учні, студенти, пенсіонери.

І ось якось, заглянувши до своєї бібліотеки, я побачила на дверях оголошення: «Потрібен бібліотекар із вищою освітою». Мене це здивувало, бо ж безробітних — тисячі. Коли завела мову з бібліотекарями про вакансії, то зрозуміла, чому люди звільняються. Зарплата в них 118 гривень, така сама, як у прибиральниці. Але ж прибиральниця може встигнути працювати на кількох посадах, а бібліотекар має точно визначений режим дня, не кажучи вже про специфіку професії.

Аналогічне оголошення побачила й у Дарниці. Згодом з телефонувала у справі до бібліотеки, що неподалік нашої редакції — по вулиці Ю.Коцюбинського: виявляється, там теж звільнилася людина. А через кілька днів почула по радіо, що працівники культури, серед них і бібліотекарі, пікетуватимуть Верховну Раду, вимагатимуть закласти у бюджет кошти на підвищення їхньої зарплати. Пішла і я туди. Наслухалася скаріг нарікань, побачила сльози людей, які у відчаї від того, що професія бібліотекаря виявилася в наш час неprestижною і непотрібною.

Тоді ж я познайомилася з жінкою, що стояла поруч мене. Вона багато років працює в цій галузі, так би мовити, «на ниньньому поверсі», добре знає її специфіку і вважає, що чиновники, які керують культурою в Києві з вищих поверхів, дуже мало переймаються проблемами пересічного бібліотекаря. Моя нова знайома погодилася зустрітиса зі мною в редакції, щоб продовжити розмову на цю тему, але із зрозумілих причин попросила не називати її прізвища.

2. У КИЄВІ ІСНУЄ СИСТЕМА масових муніципальних бібліотек, яка підпорядкована Головному управлінню культури столичної держадміністрації. До неї входять 14 районних центральних бібліотек (це до скорочення районів), кожна з яких виконує наглядову методичну функцію щодо інших 6 — 7 бібліотек для дорослих і стількох же дитячих у районі. За роботу бібліотек відповідають районні відділи культури, якими безпосередньо керує Головне управління культури. У свою чергу центральні районні бібліотеки підпорядковані міській бібліотеці імені Лесі Українки. Остання має над собою головну наглядову структуру — Державну парламентську бібліотеку, яка є основним методичним центром в Україні. Інші ж бібліотеки перебувають або в системі Національної академії наук України, або Міністерства освіти і науки (йдеться про бібліотеки при школах, технікумах, вузах). Є ще профспілкові бібліотеки на підприємствах, підпорядковані Центральній профспілковій бібліотеці.

До 1986 року в Києві не було централізації бібліотечної мережі. Діяв єдиний методичний центр. Ініціатором «централізації» стала директор міської бібліотеки імені Лесі Українки Л.І.Ковальчук.

«Як це позначалося на роботі бібліотекарів? — розмірковує моя співрозмовниця. — Попрацювавши 13 років, можу стверджувати, що галузь є заручницею тієї планової системи, що збереглася ще від радянських часів. Чому я роблю таке узагальнення? Наприклад, за кордоном кількість працівників у бібліотеці не залежить від кількості читачів. У нас існує прямий зв'язок. Візьмімо будь-яку центральну районну бібліотеку Києва, де загалом працює 12 чоловік, тобто директор, його заступник, бібліографи, методисти, працівники читального залу, абонементу. На кожного бібліотекаря повинно припадати 750 читачів на рік. Якщо ти не виконуєш цього плану, тебе скорочують. А ось за кордоном практика інша. У них бібліотекар працюють із книжками: на п'ять тисяч книжок фонду є один бібліотекар. І це логічно, бо він зацікавлений у дбайливому збереженні цього фонду. Він не бігає і не шукає читачів, у нього немає проблем із планом, із статистикою. А наш бібліотекар повинен щодня у спеціальному щоденнику записувати, причому диференційовано, скільки обслужив робітників, служ-

посередньо Центральній міській бібліотеці, а не районним бібліотекам. У центральній є відділ комплектування, який забезпечує книжками всі масові бібліотеки Києва. Він повинен мати вичерпну інформацію про їхні потреби і, коли з'являться кошти, придбати для них літературу. Торгівельні книжкові бази зараз працюють, але про художній рівень деяких приватних видавництв можна судити, окинувши поглядом книжкові розкладки. Це масова література із серії «Панорама любови», «Искушения любви». І ось цієї літератури, на жаль, чимало є в бібліотеках. Люди читають такі книжки, бо за нинішнього ганебного жебрацького життя кожний шукає для себе своєрідний «наркотик».

Начальник відділу комплектування Центральної міської бібліотеки одержує 5 — 10 відсотків комісійних від книготоргівельних фірм. Причому ці комісійні можна взяти або книжками, або грошми. Комісійні ніде не фіксуються. І це — хибна практика, бо тут є лазівка для зловживань. Крім того, виникає уніфікований підхід до придбання літератури. Чому? По суті, начальник відділу комплектування загалом відбирає літературу переважно на свій смак. А як було б добре, якби це робили безпосередньо самі бібліотекарі. Ось, наприклад, минулого року місто виділило кошти (близько 10 тисяч гривень) на районні відділи культури. Ці кошти райвідділи передали бібліотекам для закупівлі книжок за перерахунком. Торговельні фірми запропонували бібліотекарям як комісійні кілька сотень книжок. Мої колеги були дуже вражені, бо не знали про це. А ще більше здивувалися, що ці комісійні можна було б одержати грошми і купити на книжковому ринку на Петрівці ту літературу, на яку є великий попит серед читачів.

За нинішньої централізації бібліотечної системи втрачено відчуття кон'юнктури книжкового ринку. Наведу ще такий приклад. Відділ комплектації, скажімо, закупив 100 примірників роману М.Вінграновського «Северин Наливайко». Цей твір, дуже гарний, можна придбати за перерахунком у магазинах. Є такі твори, які бібліотекар може купити тільки за готівку, як, приміром, книжку історика Н.Яковенко «Українська шляхта». Вона швидко зникла з прилавків, і її немає у масових бібліотеках. А які чудові книжки випускає видавництво «Фоліо» з Харкова, наприклад, спогади про І.Світличного «Доброокій». Єдиний примірник цієї книжки є у бібліотеці Залізничного району — це подарунок дружини письменника Леоніди Світличної. Або взяти твори А.Камю українською мовою чи останні новинки українських державних видавництв, які вже ледь-ледь животною.

Головне управління культури вважає, що оскільки книжки купуються централізовано, то можна дуже легко простежити наповнюваність бібліотек: мовляв, інформація про видання вноситься в паперовий каталог (тепер створюється електронний). Отож, читачеві варто зателефонувати до бібліотеки, і він дізнається, чи є певна книжка в районній бібліотеці. А якщо ця книжка у когось на руках чи втрачена, вкрадена? Це у каталозі не фіксується. Щоб відстежити такий рух книжок, потрібні спеціальні працівники, які б заносили всі ці відомості в базу даних. Чи погодиться виконувати цю роботу програміст за 118 гривень? Ні.

Хочу розповісти ще про таку наболілу проблему. У Києві складається парадоксальна ситуація: на його території немає єдиного приміщення Центральної міської бібліотеки імені Лесі Українки. Її відділи розкидані в 21 приміщенні, які орендує Головне управління культури. Так, адміністративний корпус розташований по вулиці Тургенєвській — там працюють дирекція, комп'ютерний центр, абонемент і читальний зал. Методичний відділ знаходиться по вулиці П'явльській у підвалі будинку. Краєзнавчий відділ — по вулиці Ю.Коцюбинського, відділ мистецтва — на Маложитомирській вулиці, відділ іноземної літератури — аж у Дарниці, відділ комплектування і обробки книжок — на Виноградарі. Як керувати цими філіалами, розкиданими на таких далеких відстанях один від одного? А що вже казати про читачів, яким у пошуках потрібної книжки доводиться долати чималі відстані?

Обіцяла українська діаспора купити в центрі Києва приміщення для міської бібліотеки, але власники будинків називали астрономічну суму, тож з цього нічого не вийшло, і працівники Лесиної бібліотеки туляться, де тільки можуть.

На фоні такого жебрацтва, коли ми одержуємо копії, коли в бібліотеках старі, поламані меблі, бідний книжковий фонд, немає комп'ютерів, а іноді й ксероксів, наших керівників — заступників начальника Головного управління культури Валентину Тарасівну Ліновичку та директора міської бібліотеки Людмилу Іванівну Ковальчук нагороджують орденами «Будівничий України» і Княгині Ольги за «розбудову бібліотечної справи». Вони їздять щороку у відрядження в Америку, Англію, Голландію та інші країни і нам розповідають, які там чудові бібліотеки, де в полицях вмонтовані пиловловлювачі, є розсувні шафи, модерні стелажі. Але що нам з того, коли в наших приміщеннях бідність аж кричить!

бюджетів, пенсіонерів, студентів, школярів, зазначаючи при цьому ще і їхній вік. Крім того, веде облік, скільки всього книжок видано за цей день, окремо — журналів, газет, художньої, суспільно-політичної, спеціальної літератури. У кінці місяця він підбиває баланс, чи виконано план за кількістю читачів. Такий самий звіт має бути за квартал, півріччя, рік. До того ж цей план треба виконувати ритмічно. Наприклад, для працівників читального залу є норма — 3000 відвідувачів за рік. Але виникає істотний нюанс: при цьому обрахунку треба стежити за ритмічністю відвідувань, щоб не виявилось так, що за півроку в читальному залі побувало 500 читачів, а в останньому кварталі з'явилося аж 2500. Тоді бібліотекар, виходить, не виконує плану за відвідуванням читального залу. Крім того, ще є й інша вимога. Читач повинен хоча б шість із половиною разів на місяць з'явитися в бібліотеці (ідеально — 12 разів). Такі норми давним-давно, ще за часів царя Гороха, запроваджені Міністерством культури та мистецтв. Ці норми передбачають також, скільки бібліотекар має потратити часу на обслуговування читача, а саме: тільки чотири хвилини. Отак керівники і чиновники високих кабінетів знаходять не собі роботу, а «маленьким гвинтикам».

Коли я прийшла працювати в бібліотеку, маючи університетську освіту, мені багато чого здавалося абсурдним, наприклад, цей скрупульозний облік, у якому багато чого надуманого. Але наше керівництво, зокрема заступник начальника Головного управління культури Валентина Тарасівна Ліновицька, завжди запевняла і запевняє, що інакше визначити коефіцієнт корисної дії бібліотекаря неможливо.

Звичайно, в ідеалі так і повинно бути, якщо привіряти бібліотеки до духовного виробництва, коли є багаті книжкові фонди, просторі читальні зали, комп'ютери. Але ж не враховується так званий людський чинник: хіба можна читача примусити, щоб він приходив у точно визначений час? Я вже не кажу про те, що його цікавлять, скажімо, ті книжки, яких у бібліотеці немає. Адже зараз до нас надходить дуже мало літератури. Якщо раніше ми одержували по 2000 — 3000 книжок, то тепер у 10 разів менше, а в читальний зал потрапляє по одному контрольному примірнику. Щоб виконати наші плани, потрібно запропонувати читачеві новинку, зробити запис у його картці. Оскільки відділ комплектування в усі бібліотеки надсилає однакові книжки, то читач, навіть *якби й обійшов різні філіали, скрізь побачить одне й те саме.*

Чому, на мою думку, не потрібна централізація? За кордоном кожний заклад культури асигнується самостійно органами державного управління, тобто якщо це районна бібліотека, то райдержадміністрацією. Якщо такий заклад створено на засадах самоврядування, то його частково фінансують читачі й комітети самоврядування. За цих умов враховуються книжкові потреби жителів певного мікрорайону, ефективніше наповнюються фонди, є контроль за виділеними коштами.

3. ЯЩЕ ЗАСТАЛА ТАКУ ситуацію, коли бібліотеки були прикріплені до районних великих книжкових магазинів і система книготоргівлі була добре розвинена. Кожна бібліотека оформляла замовлення в певний день місяця. Зауважу, що завідувачі бібліотеками знали, якою літературою цікавляться читачі.

У мене, наприклад, робочий день розпочинався так: я заходила до книжкового магазину і переглядала видавничі проспекти. Продавці добре знали своїх бібліотекарів і відкладали для них книжки. Рахунок оплачувала районна адміністрація. Тож куплені нами книжки безпосередньо віддзеркалювали потреби читачів певного району.

Коли в 1986 році відбулася централізація бібліотек, місто всі гроші акумулювало в своїх руках і почало виділяти їх без-

4. ЯКЩО ПІДХОДИТИ ПО-ДЕРЖАВНОМУ до розвитку бібліотечної галузі, то Центральна міська бібліотека потрібна, але тільки як єдиний методичний центр, що не повинен займатися дріб'язковою опікою масових бібліотек. Хочу звернути увагу ще на такий тривожний симптом. Якщо поговорити з нашими читачами, тими, що цікавляться серйозною літературою, переважно це викладачі університетського рівня, і порівняти їх із працівниками бібліотек, то стає соромно за останніх. Це люди неначитані! І якщо бібліотекар знає українську літературу, то це виняток, а не правило. Загалом більшість читає газети «Будьвар», «Совершенно секретно», серію романів про Ажеліку, захоплюється московською письменницею Мариніною. Я не один рік працюю в бібліотеці, проводила семінари, читала лекції і, скажу відверто, не чула, щоб мої колеги обговорили останні роботи українських письменників Ю.Андруховича, І.Римарука, Є.Пашковского. Ще знають про Ліну Костенко, бо її творчість вивчають у школі. А ось літературознавчі праці її доньки О.Пашковської для них — «terra incognita». На превеликий жаль, спостерігаю за тим, як бібліотекарі молодшої генерації, випускники так званого «Інституту Поглавського», не вміють працювати із довідковою літературою. А вони ж бібліографи!

Стан бібліотечної справи у Києві характерний для всієї України. Тільки столиці ще в гіршому становищі, ніж обласні центри, де міські бібліотеки мають своє приміщення. Київська ж загубилася за великим масивом наукових бібліотек, тому Міністерство культури та мистецтв, видно, чим не переймається.

Є ще й такий аспект проблеми: у нас виросла велика мережа приватних наукових закладів, де підручники з політології, філософії, історії, літератури закуповують в обмеженій кількості. Тому студенти цих вузів і технікумів подалися в масові бібліотеки, бо в парламентській бібліотеці чи бібліотеці НАНУ імені В.Вернадського їх неохоче обслуговують. Саме на навчальну літературу є великий попит, поряд із дотективами. Але відділ комплектування Центральної міської бібліотеки за положенням Міністерства культури і мистецтв не зобов'язаний забезпечувати такими підручниками масові бібліотеки, бо для цього є освітянські бібліотеки. Ось і виходить замкнене коло.

Муніципальні бібліотеки повинні насамперед наповнюватися періодичними місцевими виданнями, неодмінно краєзнавчою літературою, чого у нас практично немає, бо це рідкісні, дорогі видання. Наприклад, «Звід пам'яток України» (перший том, присвячений Києву) по одному примірнику в у відділах мистецтва та краєзнавства, а інші районні бібліотеки придбати його не можуть — він коштує 496 гривень.

Мене радує те, що деякі директори районних бібліотек почали працювати самостійно, налагоджують контакти із райдержадміністраціями, шукають спонсорів, купують комп'ютери і мають такі комп'ютерні програми, яких не побачиш у міській бібліотеці».

5. ТАК ЗАКІНЧИЛА СВОЮ відверту, правдиву розповідь моя нова знайома бібліотекарка. Після розмови з нею я поцікавилась у начальника Головного управління Олександра Павловича Биструшкіна, чи обізнаний із цією ситуацією мер Києва Олександр Олександрович Омельченко, зокрема з тим, що міська бібліотека тулиться по різних приміщеннях, що звільняються люди з роботи. Начальник Головного управління культури відповів, що у міській бібліотеці має бути зустріч з працівниками галузі, на якій і вирішуватимуть ці проблеми. «Українська Газета» повернеться ще до висвітлення бібліотечної теми. Але це вже будуть розповіді тих, хто безпосередньо керує галуззю.